

Hvorfor straffer vi?

KRONIK

ADJUNKT MORTEN KJÆR
OG LEKTOR LINDA KJÆR
MINKE

JURIDISK INSTITUT,
SYDDANSK
UNIVERSITET.

Straffeloven er udgangspunktet for dansk strafferet, hvor straffen for forbrydelser fremgår. Lovens første paragraf fastslår, at vi kun kan straffes, hvis der findes en lov, som gør handlingen strafbar. Denne bestemmelse beskytter vores retssikkerhed. Straffelovens § 31 fastslår, at de almindelige straffe er fængsel og bøde. Straf indebærer dermed en pine: Enten mister borgeren sin frihed eller sine penge, men straffeloven indeholder ikke svar på, hvad formålet er med at tilføje denne pine. Den manglende formålsbestemmelse i straffeloven skyldes givetvis, at straffens formål er et af strafferettens vanskeligste spørgsmål.

Der skelnes grundlæggende mellem to klassiske strafformål: hensynet til retfærdigheden eller samfundsnyttens. Hvis straffens formål er retfærdighed, straffer samfundet, fordi der er begået en forbrydelse.

Straffen er gengældelse for en forkert handling. Hvis straffens formål er samfundsnyttens, straffer samfundet for at opnå en effekt, der tilgodeser samfundsnyttens. Vi straffer den, der stjæler, for at forhindre tyveri.

Straffens formål er her en generel afskrækkelse af befolkningen: Når vi ved, at vi straffes for tyveri, afholder vi os fra at stjæle. Samtidig ser vi, at dem der stjæler, straffes. Begge dele skal virke afskrækkende og moraldannende på befolkningen. Straffens samfundsnytte kan imidlertid også målrettes den, der har begået kriminalitet.

TANKEN ER, AT DEN der straffes afskrækkes fra at begå kriminalitet i fremtiden, ligesom vedkommende kan resocialiseres under fængselsstraffen, sådan at vedkommende ikke begår kriminalitet igen. Endelig kan samfundsnyttens aflæses ved, at fængselsstraffen skal beskytte samfundet mod lovovertræderen. Så længe vedkommende er bag lås og slå, kan den pågældende ikke begå kriminalitet i det omgivende samfund. I alle de

nævnte tilfælde skal straffen bidrage til et samfund med mindre kriminalitet.

Retshistorien viser, at vi altid har straffet mennesker, der har forbrudt sig mod samfundets regler. Til gengæld har det ene strafformål ofte afløst det andet.

Et sådant skifte skete i 1700-tallet, hvor strafferetten havde et problem med en særlig type forbrydere: de melankolske mordere. Der var tale om deprimerede mennesker, der gerne ville dø for derefter at komme i himmerige. Selvmord var betragtet som en synd, der førte direkte til helvede. Det var derfor udelukket at benytte selvmord som en genvej til himmerige.

I STEDET UDNYTTEDE de melankolske mordere den daværende dødsstraf for manddrab til selv at begå et drab, tilstå forbrydelsen og inden henrettelsen få tilgivelse af en præst. Dermed var vejen til himmerige banet.

Dødsstraffen for manddrab blev begrundet religiøst ud fra et øje for et øje og tand for tand princip, der var at finde i Mosebøgerne. For at løse problemet med de melankolske mordere blev denne tanke opgivet, og i stedet skulle straffen fokusere på afskrækkelse. Når de melankolske mordere

ønskede at dø, måtte den afskrækkende straf være at holde dem i live. De melankolske mordere blev derfor ikke henrettet, men brændemærket og idømt livsvarigt fængsel på nedværdigende vilkår. På årsdagen for mordet blev de pisket offentligt til skræk og advarsel for alle andre, der søgte en hurtigere vej til himmerige.

I FORHOLD TIL straffens samfundsnytte var loven om de melankolske mordere en stor succes: De melankolske mordere forsvandt. Straffens samfundsnyttige formål kan således omfatte etiske problemstillinger.

Afskrækkelseselementet kan føre til fysiske straffe såsom piskning, der ikke er en nutidig retsstat værdig. Det kan også føre til meget langvarige fængselsstraffe, hvor mennesker tilbringer unødvendig lang tid i fængsel. USA's princip Three Strikes and you are out går ud på, at tredje gang en person begår kriminalitet idømmes vedkommende til livsvarigt fængsel uden mulighed for nogensinde at blive løsladt. Strategien har ikke ført til mindre kriminalitet, men har bidraget til, at USA er det land

i den vestlige verden, hvor flest mennesker er i fængsel. Samtidig er adskillige af de fanger, der ikke kan prøveløslades, blevet så gamle, at mange fængsler har måttet oprette plejehjem. Risikoen for at en 80-årig begår kriminalitet igen, er forsvindende lav. Mange sidder dermed bag lås og slå reelt uden noget samfundsnyttigt formål.

En grundig dansk undersøgelse viser, at længere fængselsstraffe på voldsområdet ikke har haft nogen kriminalpræventiv effekt ved, at de pågældende begik mindre kriminalitet efterfølgende. Mens de sad bag lås og slå, begik de naturligvis ikke mere kriminalitet i det omgivende samfund.

PROBLEMET ER imidlertid, at videnskaben ikke kan forudsige, om den enkelte rent faktisk ville begå kriminalitet igen, så der er risiko for, at mennesker – også i Danmark – tilbringer længere tid i fængsel, end det er nødvendigt af præventive årsager.

I indeværende årtusinde er straffene i Danmark flere gange blevet skærpet med henvisning til retfærdighed og

retsfølelse. Senest den 1. maj i år, hvor en ny lov om strafskærper på voldsområdet trådte i kraft.

Afbemærkningerne til lovforslaget skriver Justitsministeren at "Grove voldelige overfald efterlader ofte ofret med markante psykiske og fysiske mén, og det nuværende straffniveau i sager om grov vold afspejler efter regeringens opfattelse ikke i tilstrækkelig grad den krænkelse af ofret, der finder sted.

DET ER VIGTIGT, at forbrydelsens alvor afspejles i den straf, som gerningsmanden får, ligesom de straffe, der udmåles, skal være i overensstemmelse med befolkningens retsfølelse."

Det er anerkendelsesværdigt, at ofrets behov imødekommes, men spørgsmålet er, om ofrets psykiske og fysiske mén helbredes bedre ved hjælp af en tilstrækkelig behandlingsindsats såsom psykologsamtaler, genoptræning og udbetaling af eventuel erstatning? Spørgsmålet er også, om de længerevarende fængselsstraffe afspejler

befolkningens retsfølelse?

UNDERSØGELSER VISER, at befolkningen i konkrete sager, dømmer mildere end domstolene samt, at befolkningen mest af alt ønsker, at det der er sket, ikke sker igen.

Vi kan måske ikke blive enige om ét formål med straf, men det ville være ønskeligt, om der blev indsat en formålsbestemmelse i straffeloven, som et forsøg på at give strafferetten et klarere pejlemærke.

I 1971 udtalte en tidligere overvagtimester i Nyborg fængsel, der blev betegnet som Danmarks dygtigste fængselsbetjent, at "en mand, der sidder ti år i fængsel, ændrer uvægerlig sin psyke i negativ retning. I øvrigt er ingen endnu blevet forbedret af at sidde i fængsel, men det store spørgsmål er: hvad skal vi sætte i stedet?" (Birkeholm i Nørgaard 1971:49). Det spørgsmål er stadig aktuelt.

